

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้สรุปผลการศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวทางการใช้อุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาทและในสังคมไทยปัจจุบัน” ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการใช้อุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาทและสังคมไทยปัจจุบัน” นั้น ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาหลักอุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาการใช้อุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระสงฆ์ไทย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา พร้อมทั้งตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของอุปายโกศล ทำให้ได้ผลสรุปของการวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ หลักอุปายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาหลักอุปายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ว่า “อุปายโกศล” หมายถึง ความชำนาญหรือฉลาดในการใช้วิธีการที่ถูกต้องดีงาม เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณงามความดีและบรรลुถึงสิ่งที่ดีงามสูงสุดสำหรับชีวิต โดยไม่ทำให้ใครเดือดร้อน

อุปายโกศล เป็นชื่อของปัญญาอย่างหนึ่ง มีที่มาหรือบ่อเกิดจากปัจจัยหลายประการด้วยกันคือ เกิดจากปัญหาหรือความทุกข์ ที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการใช้ปัญญา เกิดจากกระบวนการคิดและการตัดสินใจ ที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ นอกจากนี้แล้วบ่อเกิดของอุปายโกศลในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ยังมีที่มาจากเนกขัมมะหรือทุกขนิสสรณะ คือการออกบวชและแสวงหาทางหลุดพ้น

ลักษณะการใช้อุปายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีอยู่ ๒ ส่วนด้วยกันคือ การใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาในระดับของชาวบ้าน เช่น การเอาตัวรอด การแสวงหาทรัพย์ การศึกษาให้ถูกต้อง การบริหารปกครองบ้านเมือง เป็นต้น เรียกว่าระดับโลกียะ อย่างหนึ่ง การใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาในระดับของพระอริยบุคคล คือ การเอาชนะกิเลส การทำจิตใจให้สงบ อันจะนำไปสู่การปล่อยวางและการหลุดพ้น เรียกว่าระดับโลกุตตระ อย่างหนึ่ง

คุณสมบัติของผู้มีหรือผู้ใช้อุบายโกศล มีอยู่ ๒ ประการด้วยกันคือ (๑) คุณสมบัติภายใน เช่น การมีปัญหา ๓ ประการ คือ อายโกศล อปายโกศล และอุบายโกศล มีปัญหา ๑๐ ประการ ซึ่งอนุโลมตามทศพลญาณ มีความบริสุทธิ์ และมีความกรุณา เป็นต้น (๒) คุณสมบัติภายนอก เช่น มีวาจาสุภาพสละสลวย ไม่มีโทษ ประกอบด้วยคุณลักษณะ ๘ ประการ มีอากัปกิริยามารยาทที่งดงาม เป็นที่ยอมรับของสังคม

๕.๑.๒ การใช้อุบายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาการใช้อุบายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ว่า พระพุทธองค์มีความจำเป็นในการใช้อุบายโกศลเพื่อการประกาศศาสนา อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัย หลายประการด้วยกันคือ ผู้ฟังมีความแตกต่างกันทางด้านสติปัญญาและอัธยาศัย สังคมมีความหลากหลายทางความเชื่อ

องค์ประกอบที่สำคัญของการใช้อุบายโกศล คือ การสำรวจความพร้อมในด้านต่างๆ ก่อนที่จะใช้อุบายโกศล การเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการที่จะนำอุบายโกศลไปใช้ การคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลัง และการลงมือปฏิบัติโดยการใช้อุบายโกศลตามที่ได้เกิดขึ้นแล้ว

รูปแบบการใช้อุบายโกศลตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัย สามารถรวบรวมได้มีอยู่ ๖ วิธีด้วยกัน คือ (๑) การเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย (๒) การให้ความหมายของคำใหม่ในเชิงจริยธรรม (๓) การใช้อุปกรณหรือสื่อในการสอน (๔) การรจนาหรือ การเลือกปฏิบัติรายบุคคล (๕) การทำเป็นตัวอย่าง (๖) การยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

จุดมุ่งหมายของการใช้อุบายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งในส่วนที่เป็นสังคมของคณะสงฆ์และสังคมของคฤหัสถ์ คืออุบาสกอุบาสิกา เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม นอกจากนั้นจุดมุ่งหมายของการใช้อุบายโกศลในสมัยพุทธกาล ยังมุ่งเน้นในเรื่องของการป้องกันการโจมตีคำสอนและการชักจูงบุคคลนอกศาสนาให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

๕.๑.๓ การประยุกต์ใช้อุบายโกศลของพระสงฆ์ไทย

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้อุบายโกศลของพระสงฆ์ไทย สรุปได้ว่า พระสงฆ์ไทย คือ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) มีพัฒนาการในการประยุกต์ใช้อุบายโกศลเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรม เพราะปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการไม่ประสบผลสำเร็จในการแสดงธรรม

พัฒนาการหรือบ่อเกิดแห่งอุบายโกศลของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มาจากการเห็นความเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ความประพฤติย่อหย่อนของพระสงฆ์

และรูปแบบวิธีการในการเผยแผ่พุทธธรรมที่ยึดติดระเบียบแบบแผนจนเกินไป ส่วนพัฒนาการหรือบ่อเกิดแห่งอุปายโกศลของพระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) มาจากการประสบความล้มเหลวในการแสดงธรรม

รูปแบบการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และพระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ที่โดดเด่น และมีผลงานปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้ มีอยู่ ๓ วิธีด้วยกันคือ (๑) การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง (๒) การใช้อุปกรณ์หรือสื่อประกอบการสอนธรรม (๓) การใช้คำคมและคำกลอน

จุดมุ่งหมายการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระสงฆ์ไทย แตกต่างจากจุดมุ่งหมายของการใช้อุปายโกศลในสมัยพุทธกาล คือ ในปัจจุบัน การประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระสงฆ์ไทย มุ่งเน้นในเรื่องของการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในระดับโลกียะเท่านั้น การทำให้สังคมเกิดความเรียบร้อยดีงาม การช่วยเหลือให้เพื่อนมนุษย์เป็นกัลยาณปุถุชน ที่สามารถดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นปกติสุข ทั้งพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ต่างก็มีจุดมุ่งหมายในการประยุกต์ใช้อุปายโกศล เพื่อการแก้ไขปัญหาตลอดจนถึงพัฒนาชีวิตและสังคม ทั้งของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) มีความแตกต่างกันบางประการในเรื่องของการประยุกต์ใช้อุปายโกศล คือ พระธรรมโกศาจารย์ ใช้สื่ออุปกรณ์เป็นตัวช่วยในการบรรยายธรรม เนื่องจากว่าท่านชราภาพ สื่ออุปกรณ์ของท่าน เป็นการอธิบายปริศนาธรรมที่มีความลึกซึ้ง แต่พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ใช้สื่ออุปกรณ์ เพื่อบอกเล่าประสบการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับท่านหรือกับสังคมในขณะนั้น เป็นเครื่องช่วยเตือนสติให้สังคมได้ถุ่คิด เป็นการเอาสิ่งใกล้ตัวมาอธิบายธรรมะง่ายๆ เช่นเรื่องของการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีความสามารถในการประพันธ์บทกลอน ท่านจึงเลือกใช้บทกลอนประกอบการสอนธรรม แต่ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) มีความสามารถในการใช้วาตะหรือคำคมในการพูด ท่านจึงเลือกวิธีการใช้คำคมในการสอนธรรม

ในจุดมุ่งหมายของการประยุกต์ใช้อุปายโกศล พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) มีความแตกต่างจากพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ตรงที่ท่านเข้าไปมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมของคฤหัสถ์ มีการจัดตั้งมูลนิธิและโครงการต่างๆ เพื่อให้การช่วยเหลือสำหรับชาวบ้านผู้ยากไร้ และคาดแคลนโอกาสทางสังคม ส่วนพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เน้นการบรรยายธรรม เพื่อให้คฤหัสถ์นำไปปฏิบัติ ให้เกิดผลกับตนเองก่อนอย่างเดียว

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการใช้อุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท และในสังคมไทยปัจจุบัน” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หลักของอุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก ทำให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการใช้ความคิดที่แยบคายเพื่อการแก้ไขปัญหาในชีวิตและสังคมทั้งของนักบวชและชาวบ้าน ทั้งยังเป็นอุปการะต่อการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้ประสบผลสำเร็จอีกด้วย ในส่วนของการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระสงฆ์ไทย ที่ศึกษาจากกรณีตัวอย่างของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ถือว่าเป็นรูปแบบของการประยุกต์ใช้อุปายโกศลที่สามารถนำมาปรับใช้ได้จริงกับสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรม อยู่ในองค์กรต่างๆ หรือที่กำลังศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของการวิธีการในการเผยแผ่พุทธธรรมให้ประสบผลสำเร็จ ควรจะเรียนรู้แนวทางการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เพื่อให้การเผยแผ่พุทธธรรมของตน เหมาะสมกับกลุ่มบุคคลต่างๆ และเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

จากการที่ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของอุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ผู้วิจัยเห็นได้ว่า อุปายโกศลมีรายละเอียดอีกมากมายที่ควรจะต้องศึกษาเพิ่มเติม หากทำการศึกษาเพิ่มเติมจะทำให้ทราบถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอุปายโกศลในแง่มุมอื่นๆ อย่างครบถ้วน ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีการกล่าวถึงการใช้อุปายโกศลของพระสาวกรูปอื่นนอกจากพระพุทธองค์ด้วย ในสังคมไทยปัจจุบันนอกจากพระสงฆ์แล้ว นักวิชาการด้านพุทธศาสนาและคฤหัสถ์ที่มีความรู้ความสามารถ ก็มีการประยุกต์ใช้อุปายโกศลเพื่อการแก้ไขปัญหาและการเผยแผ่พุทธธรรมเช่นกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจะต้องทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง ดังต่อไปนี้

(๑) การสอนธรรมด้วยอุปายโกศลของพระสาวกในสมัยพุทธกาล

(๒) การศึกษาเปรียบเทียบการใช้อุปายโกศลของพระสาวกในสมัยพุทธกาลกับพระสงฆ์ในสังคมไทย

(๓) การประยุกต์ใช้อุปายโกศลของนักวิชาการในสังคมไทย